
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՄԱՐԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԻ ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԳԱԳԻԿ ՍՈՂՈՄՈՆՅԱՆ

Ժամանակակից մարդը հայտնվել է իր համար սկզբունքորեն նոր սոցիոմշակութային միջավայրում, արմատապես փոխվել են ինչպես անհատական կեցության, այնպես էլ սոցիալական համակեցության ձևերն ու պայմանները, մարդը, աստիճանաբար կորցնելով իր գոյության համար անհրաժեշտ բնական, սոցիալական, հոգևոր, մշակութային և այլ կարևոր հիմունքներից շատերը, հայտնվել է «ինստիտուցիոնալացված անվստահության» (Ժ. Բոդրիյար) համապարփակ ճգնաժամի մեջ: Սոցիոմշակութային կյանքի նախաբեմ է ելել նիցշեական նիհիլիզմի ոգով տոգորված, «մշակութային հոգնությամբ» տառապող, գործապաշտ մարդկանց մի նոր սերունդ, որն անցյալի հետահայաց վերլուծության ժամանակ և ցանկություն չունի: Այսօր մարդկությունը (կամ նրանք, ովքեր մտածում են նրա անունից), ցավոք, նման պրոբլեմների մասին մտածում է այն ժամանակ, երբ դրանք արդեն լուծված են: Կարո՞ղ է արդյոք պրոբլեմների իրական լուծմանը նախորդող վիրտուալ լուծումը (ժամանակակից գիտությունն այդ հնարավորությունն ընձեռում է) մարդկային գոյության իրական ու հուսալի երաշխիք լինել: Ինչի՞ն ասավինել իրականի ն, թե՞ վիրտուալին: Ուստի պատահական չէ, որ արդիականության փիլիսոփայական գուցե ամենագլխավոր խնդիր են դառնում հետևյալ հարցադրումները. կարո՞ղ է արդյոք homo faber-ը դառնալ homo sapiens-ի կործանման պատճառ, մարդկանց համար սովորական դարձած կեցությունը «վիրտուալ ռեալության» ազդեցությամբ որքա՞ն կարող է փոխակերպվել, այդ ամենի հետևանքով կվտանգվե՞ն արդյոք մարդու կենսասոցիալական նախաստեղծ բնությունն ու հոգեբանական ինքնությունը: Պատմության գիրկն անցած 20-րդ դարը գուցե «մարդկային վերջին դարն էր,- նկատում է ռուս փիլիսոփա Ա. Զինովևը,- նրան փոխարինելու է գալիս գերմարդկային կամ հետմարդկային պատմության դարաշրջանը, մի դարաշրջան, որտեղ ո՛չ հույս կա, ո՛չ հուսահատություն, ո՛չ պատրանք, ո՛չ մտքի պայծառացում, ո՛չ գայթակղություն, ո՛չ հիասթափություն, ո՛չ բերկրանք, ո՛չ տառապանք, ո՛չ սեր, ո՛չ աստելություն»¹, այսինքն՝ մի ժամանակաշրջան, երբ մարդկային պատմության դրաման գրվելու է առանց մարդու: Այս իրավիճակը որևէ այլ կերպ

¹ Зинovieв А. А. Глобальный человек. М., 1997, с. 9.

բնութագրել, քան որպես մարդաբանական աղետ կամ ավելի ճիշտ՝ ժամանակակից մարդու համընդհանուր ճգնաժամ, անհնար է: Մակայն սա չի նշանակում, թե մարդը պատմական թատերաբեմից անհետանալու է, պարզապես, աստիճանաբար փոխակերպվելով, նա թևակոխում է գոյության ու գործառության նոր՝ ավանդականից էապես տարբեր՝ հետմարդու ժամանակաշրջան: Փաստորեն, մեր ժամանակը համաքաղաքակրթական իմաստով անցումային է, անցում՝ բնականից արհեստականին, արդիականից՝ հետարդիականին, կոլեկտիվներից՝ ինքնավարությանը: Այդ իսկ պատճառով մարդու՝ որպես անկրկնելի կենսասոցիալական տեսակի գոյության ու շարունակականության, մարդու՝ որպես մարդ մնալու, նրա հեռանկարի ապահովման խնդիրները մշակութամարդաբանական իմաստով դառնում են առանցքային նշանակություն ունեցող կենտրոնական հարցեր:

Ընդհանրացնելով մասնագիտական գրականության մեջ լայնորեն քննարկվող ժամանակակից մարդաբանական ճգնաժամի գնահատականները և բնութագրումները՝ ներկայացնենք, մեր կարծիքով, դրանցից ամենակարևորները:

Առաջին՝ հասարակության մեջ տեխնաձին միջավայրի բուռն զարգացման հետևանքով փոխակերպվում են մարդու բնությունը, ֆիզիկական և հոգեկան հատկանիշների ողջ համակարգը, մարդու մեջ եղած բնականը արհեստականի կողմից աստիճանաբար արտամղվում է (անտրոպոգենեզը որպես պատմական գործընթաց չի ավարտվել, այն շարունակում է իր «ստեղծագործական» տրամաբանությունը):

Երկրորդ՝ կեցության որոշարկված սոցիալական կապերի թուլացման, աստիճանական տրոհման, երբեմն՝ դրանց անհետացման հետեվանքով խաթարվում է «ավանդական» հասարակության՝ մարդու կենսաշխարհին բնորոշ կոլեկտիվ կապերի և հարաբերությունների հարուստ համակարգը:

Երրորդ՝ շուկայական հարաբերությունների և սպառողական արժեքների ու հոգեբանության անարգել տարածման հետևանքով էապես փոխվում են մարդու ներաշխարհը, արժեքային և կենսիմաստային կողմնորոշիչները, հանուն փողի և հաջողության հասնելու վայրի մրցավազքում զոհաբերելի են դառնում բարոյական շատ արժեքներ, ցանկացած ռեֆլեքսիա և անդրանձական արժեք համարվում են ժամանակավրեպ ու խորթ:

Փաստորեն, անտրոպոսոցիետալ ճգնաժամի ժամանակակից պայմաններում, երբ տեղի են ունենում սոցիումի քաղաքակրթական հիմունքների արմատական փոփոխություններ, իրականացվում է մարդու՝ որպես ցեղային տեսակից անցում դեպի գոյության կոնկրետ-պատմական նոր ձևի: Էկզիստենցիալ անորոշության իրավիճակում ընթացող հակասական, բազմաթիվ անհայտներով լեցուն և մարդու

նախկին որակական որոշակիությունը կազմալուծող այդ ցավոտ գործընթացը ժամանակակից ինտելեկտուալ ընտրանու շատ ներկայացուցիչներ բնութագրում են որպես մարդաբանական աղետ, մի իրավիճակ, երբ սոցիալական քառուսի պայմաններում մեկեն անհետանում են կեցության ստացիոնար վիճակները, փլուզվում է կայունության սովորական դարձած համակարգը, կորսվում են կենսահաստային ավանդական կողմնորոշիչները, լայնորեն տարածվում է «ճգնաժամային գիտակցությունը», վրա է հասնում իր օրգանական ամբողջականությունից զրկված «ավանդական» մարդու վերջը («ապամարդկայնացում»):

Սոցիալական փոխակերպումների և համաշխարհայնացման հիմնախնդիրների ծավալմանը զուգընթաց՝ ժամանակակից քաղաքակրթության համապարփակ ճգնաժամը ձեռք է բերում մարդաբանական նոր բնույթ: Այս նոր դիսկուրսում մարդն այլևս չի ընկալվում որպես լուսավորականության շրջանից գովերգվող, ռացիոնալության բացարձակ իմպերատիվներով օժտված և ինքնակատարելագործման նպատակով իր պատմության մեջ դրանք իրացնելու պատրաստ բնության լուսապսակ: Հընթացս ձևավորվող նոր մարդաբանության արժեհամակարգում անձը հանդես է գալիս որպես հավերժական ճամփորդ, տիեզերական թափառաշրջիկ, տիպօրինական է դառնում դեռևս չիրացված, չնույնականացված, «առանց հատկությունների» (Ռ. Մուզիլ) մարդը: Ըստ այդմ, «...պատմությունն այլևս այն տարածությունը չէ, - նկատում է Պ. Գուրնիչը, - որտեղ պետք է ծավալվի մարդու մարդկայնացման գործընթացը: Ճիշտ հակառակը, այն բացահայտում է «աղանորդու» բոլոր կործանարար հատկանիշները»²: Մարդն անկասելիորեն սլանում է դեպի իր գոյության Սահմանը, իր բնույթի սահմանային դրսևորումները³: Այդ հանգամանքով պայմանավորված, ի տարբերություն նախկինում գործող «կենտրոնի մարդաբանության», ռուս փիլիսոփա Ս. Խորոմոժին կարծում է, որ այսօր պետք է զբաղվել իմացական առումով ավելի արդյունավետ՝ «սահմանի մարդաբանությամբ»: Դա պետք է լինի «տրանսֆորմատիվ մարդաբանություն», որի հետազոտության օբյեկտը հետմարդն է, քաղաքակրթական այն նոր էակը, որի բնույթը տարատեսակ սոցիալական պրակտիկաների (մշակութային, երկխոսական, վիրտուալ և այլն) միջոցով այսօր արմատապես փոխվում է՝ վերջնարդյունքում ձեռք բերելով գոյության երեք հիմնական ձևեր՝ **Կիրքոզ, Մուտանտ, Կլոն**⁴: Մերօրյա իրականությունը հաճոյապաշտ անհատին հոգևոր առումով հազեցված և առաքինի գոյության համար խիստ սահմանափակ հնարավորություններ է ընձեռում,

² Гуревич П. С. Антропологическая катастрофа // "Свободная мысль", 1997, № 11, с. 44.

³ Տե՛ս **Хоружий С. С.** Человек и его три дальних удела. Новая антропология на базе древнего опыта // "Вопросы философии", 2003, № 1, էջ 39:

⁴ Տե՛ս **Хоружий С. С.** Проблема постчеловека, или Трансформативная антропология глазами синергической антропологии // "Философские науки", 2008, № 2, էջ 22:

Ժամանակակից մարդը ընդհուպ մոտեցել է էութենական աստվածաշնորհ հատկությունների բարոյական եզրագծին. փաստորեն, ժամանակակից մարդու հետագա կյանքի հեռանկարը հուսադրող չէ, այն որևէ լավ բան չի խոստանում, հետարդյունաբերական ժամանակաշրջանում կուտակված ողջ փորձը հիմնավոր սկեպտիցիզմի համար պարարտ հող է ստեղծում: Մխավում են նրանք, ովքեր կարծում են, թե մարդկային ցեղի պատմությունն ընթանում է աշխարհում չարիքի նվազման ուղղությամբ, ամեն ինչ ճիշտ հակառակի մասին է վկայում⁵: Փիլիսոփայական մարդաբանության ճանաչված մասնագետ Վ. Կուտիրյովի կարծիքով, տեխնածին միջավայրի սրընթաց զարգացման հետևանքով ժամանակակից մարդը ձևափոխվում է՝ ըստ էության դառնալով կենսատեխնիկական էակ («տեխնոլոգիական մարդ», «կիրբորգ»), իր նախաստեղծ բնությունից օտարված և անդառնալիորեն դրանից հեռացած «հետմարդ»⁶: Ճգնաժամային գիտակցությունը, բնականի և արհեստականի հարաբերակցության պրոբլեմը, արդի աշխարհում մարդու բնության, տեղի և դերի մասին խնդրակարգը դառնում են փիլիսոփայական մարդաբանության և ժամանակակից հումանիտար գիտելիքի կենտրոնական թեմաները, կատաստրոֆիզմը որպես մտակեցվածք, ներթափանցելով հասարակության բոլոր շերտերը, դառնում է գերիշխող: Աշխարհում սոցիալական գլոբալ փոխակերպումների գործընթացը հանգեցնում է անձի ճգնաժամի, հասարակական գիտակցության մեջ ձևավորվում է «հուսահատության և վիատության փիլիսոփայություն», զանգվածային լրատվամիջոցների (հատկապես էլեկտրոնային) տարատեսակ մանիպուլյացիաների հետևանքով մարդիկ կորցնում են իրենց գոյության պարզորոշ և ըմբռնելի իմաստներն ու նպատակները: Այլ կերպ ասած՝ ժամանակակից կյանքում գլխավոր ճգնաժամը խղճի ճգնաժամն է, որի հիմնական պատճառներից մեկը ապահումանիզացված տեխնիկական անվերահսկելի առաջընթացի հետևանքով ձևավորված անհոգի մշակույթն է: Այսօր մարդը վերածվել է հեռուստատեսության և էլեկտրոնային հաղորդակցության այլ միջոցների արդյունք և հետևանք, միայն փող և շահույթ ստանալու մտասկեռումն ունեցող, «օրանուս անվամբ մակաբույծատիպ վիրտուալ օրգանիզմի», որին խորթ են թե՛ վերացական մտածողությունը, թե՛ ինքնառեֆլեքսիան: Դա, ժամանակակից ռուս ճանաչված գրող Վ. Պելևինի դիտարկմամբ, զուտ առևտրային կողմնորոշում ունեցող, «հույզերից և հեռահար կշռադատված մտադրություններից զուրկ կենսաբանական անիմաստ գոյացություն է, որը միայն դատարկություն է կլանում և ար-

⁵ Տե՛ս Киселев Г. С. Смысл и ценности нового века // "Вопросы философии", 2006, № 4, էջ 5:

⁶ Տե՛ս Кутырев В. А. Разум против человека (Философия выживания в эпоху постмодернизма). М., 1999, նույնի՝ Человеческое и иное: борьба миров. СПб., 2009:

տանետում»⁷: Ժամանակի հոգևոր երակազարկին հետևող բազմաթիվ տեսաբան մասնագետների, մտահոգ գրողների և արվեստագետների բնութագրմամբ՝ ժամանակակից սոցիալական իրականության արմատական փոխակերպումների, պարբերաբար կրկնվող տարատեսակ ճգնաժամերի, պատերազմների, կրոնական արմատականության, տեխնածին աղետների աճի, ռեալի և վիրտուալի սահմանագծի չքացման պայմաններում կյանքը դառնում է խիստ խնդրահարույց: Անորոշ ու անկանխատեսելի 21-րդ դարում կատաստրոֆիզմն աստիճանաբար դառնում է գերիշխող մտակեցվածք: Եվ այսու, որո՞նք են այդպիսի մտակեցվածքի ձևավորման սոցիոմշակութային նախադրյալներն ու գործոնները:

Առաջին հերթին պետք է անդրադառնալ այն իրական գործընթացներին, որոնք պայմանավորում են ժամանակակից համաքաղաքակրթական զարգացման ընթացքն ու ուղղությունը, ըստ այդմ նաև՝ կյանքի մշակույթը: Այժմ գլոբալ առումով իրականացվում է անցում դեպի տեխնածին հասարակություն, որտեղ ձևավորվում է սոցիալականության որակապես նոր տիպ (ցանցային հասարակություն)՝ հիմնված առանձին մարդու և հասարակության կյանքում տեխնիկական տարատեսակ միջոցների գրեթե բացարձակ գերիշխանության վրա: Խոսքը այսպես կոչված տեխնածին քաղաքակրթության ժամանակակից ձևի մասին է, արհեստական այն նոր միջավայրի, որը, ըստ էության, աստիճանաբար դառնում է «մարդու անօրգանական մարմինը» (Վ. Ս. Մոյոպին): Ժամանակակից աշխարհում տեխնիկական առանձնահատուկ մարդաբանական կարգավիճակ ձեռք բերող յուրահատուկ իրողություն է, որը փոխում է թե՛ մարդուն և թե՛ նրա կեցության ավանդական միջավայրը: Մեփական ազատության սահմանները մշտապես ընդլայնելու մտասկեռումն ունեցող ժամանակակից մարդը, աներկբայորեն ապավինելով գիտության և տեխնիկայի՝ որպես այդ սահմանների ընդարձակմանը ծառայող, իր կարծիքով, ունիվերսալ գործիքներին, կորցնում է իրականության զգացողությունը, «մարդկայինի, չարի և բարու, վսեմի և նսեմի սահմաններից ընդհանրապես դուրս է հայտնվում»⁸: Այդ տիպի մարդու մեջ գործնականում ամեն ինչ փոխվում է, ըստ էության մարդու մեջ մեռնում է մարդը: Տեխնածին քաղաքակրթության գիտական աշխատակարգերի շարունակական զարգացմանը զուգընթաց ձևավորվում է մարդկային գոյության արհեստական մի նոր աշխարհ (վիրտուալ իրականություն), որի ազդեցությամբ փոխվում են մարդու մտածողությունը, հոգեբանական որակները, արժեքային կողմնորոշումները, միջանձնային հարաբերությունների բնույթն ու ոճը, կյանքի ռիթմն

⁷ Տե՛ս Пелевин В. О. Generation «П». М., 2003, էջ 134, 142:

⁸ Беляев В. А. Антропология техногенной цивилизации на перекрестке позиций, М., 2007, с. 355.

ու դինամիկան, մշակութային նախասիրությունները, ամենօրյա վարքի կարծրատիպերը և այլն: Տեխնոլոգիական ռացիոնալության կամ «գործիքայնացված բանականության» գերիշխանության պայմաններում, իրավացիորեն նկատում է Հ. Գևորգյանը, մարդը հայտնվում է սարքերով, մեքենաներով, համակարգիչներով, լրագրերով, հեռուստատեսությամբ ստեղծված մի արհեստական ինֆորմացիոն տարածության և ժամանակի մեջ և, օտարվելով իր անմիջական աշխարհից, դառնում է աշխարհաքաղաքացի⁹: Արհեստական միջավայրի սրբնթաց զարգացումը ժամանակակից հասարակության ամենահիմնական միտումներից մեկն է, և այդ միջավայրում առաջատար դերը կատարում է հենց տեխնիկան, որն անդրդվելիորեն արտամղում է մարդկային կեցության բնական, բնութենական հիմունքները: Տեխնածին իրականության մեջ իր բնական, սովորական դարձած միջավայրից կտրված մարդը կարծես վերածվում է «վերբնական» արարածի: Այսօր առաջացել է «շուկայա-տեխնոլոգիական դարաշրջանին» համապատասխանող մարդու ակտոր տիպը, որը, Վ. Կուտիբյովի կարծիքով, ապրում է մի ժամանակաշրջանում, երբ մշակույթին փոխարինելու են եկել ցայսօր գոյություն ունեցող մարդու կոնկրետ-պատմական բարձրագույն տիպը ժխտող տեխնոլոգիաները և սոցիոտեխնիկան: Մարդու և մարդկայինի աստիճանական անկումն այնքան ակնհայտ ու խորն է, որ մարդը ոչ միայն որպես անհատ, այլև որպես ցեղային տեսակ արդեն անբուժելի հիվանդ է, և այսուհետ «կյանքի պատմության» փոխարեն մարդիկ ստիպված են լինելու գրել հիվանդության պատմություն¹⁰: Մարդու բնության վրա բացասաբար է անդրադառնում համակարգչային սարքերի հետ տևական փոխգործակցությունը: Վիրտուալ (արհեստական) իրականությունը մարդկանց միմյանցից հեռացնում է՝ զրկելով նրանց անմիջական, սրտացավ, մտերմիկ ու ջերմ շփման անփոխարինելի բերկրանքից: Տեղեկատվական գերձանրաբեռնումը հանգեցնում է տեսողական խնդիրների, նյարդային համակարգի խանգարումների, պատրաստի ինֆորմացիայի պասիվ սպառման հետևանքով ձևավորում է իրականության նկատմամբ հայեցողական, անքննադատ վերաբերմունք, նվազում է ուղեղի ինտելեկտուալ ներուժը, իջնում է զգացմունքայնության շեմը, հույզերը՝ բթանում, լեզուն դառնում է աղքատիկ ու խեղճ, կենցաղավարության գերակա հատկանիշ է դառնում սակավաշարժությունը: Մարդն աստիճանաբար վերածվում է smart (խելացի) տեխնոլոգիաներ կրող և դրանցից կախյալ կենսաբանական տեսակի: Տեխնոլոգիայի և ուրբանիզացման անկասելի թվացող գործըն-

⁹ Տե՛ս **Հ. Ա. Գևորգյան**, Ժամանակակից արևմտյան փիլիսոփայությունը և նրա հնարավոր ազդեցությունը հայ փիլիսոփայության զարգացման վրա, «Հայ իմաստասիրությունը հոգևոր մշակույթի համակարգում», Եր., 1998, էջ 10:

¹⁰ Տե՛ս **Кутырев В. А.** Человек XXI века: уходящая натура // "Человек", 2001, № 1, էջ 9:

թացների ինտենսիվ զարգացման հետևանքով բնաշխարհն անդառնալիորեն փոխվում է, քաղաքակրթությունը կարծես գործում է դեպի իր վախճանին մոտեցող այն վտանգավոր սահմանը, որն ակադեմիկոս Ն. Ն. Մոխսենը բնութագրում է որպես բնական պաշարների անխնա շահագործմանն ուղղված սպառողական հասարակության վերջին ակեցայտ, «մարդկային պատմության հոգեվարքի սկիզբ»¹¹:

Համապարփակ աշխարհում շրջանառում են հասարակական կեցության բոլոր ոլորտների համար միասնական, կարելի է ասել, համամոլորակային կապեր և հարաբերություններ, շփման ու հաղորդակցման եղանակներ: Ձևավորվում է ունիվերսալ մշակույթի (ավելի ճիշտ՝ կեղծ մշակույթի) նոր տիպ, որն իրենից ներկայացնում է զանգվածային մշակույթի և սոցիալական գլոբալ շերտավորման վրա հիմնված համաաշխարհային ֆինանսական կապիտալիզմի համակարգ, որտեղ հատկապես կարևորվում են կառավարչական հետևյալ կառույցները՝ բյուրոկրատիա, խոշոր բիզնես (անդրազգային կորպորացիաներ) և կազմակերպված հանցավորություն: Այս կառույցները մերթ մրցակցում են, մերթ՝ համագործակցում, երբեմն էլ միահյուսվելով՝ դառնում ամենակարող խառնածին մի սիմբիոզ (օրինակ՝ որևէ մականունավոր բարձրաստիճան չհնովինիկ և՛ իր բիզնեսն ունի, և՛ համագործակցում է կազմակերպված հանցավորության հետ): Կառավարչական այս կառույցները վերածվում են ֆինանսական նոր, իրականում կեղծ «ազնվականության», որը, դառնալով աշխարհի բախտն ու ճակատագիրը տնօրինող սոցիալական սուբյեկտ, տարբեր տեխնոլոգիաների կամ ուղղակի բռնության միջոցով (տնտեսական պատժամիջոցներ, ռազմական լոկալ գործողություններ, ահաբեկչություն և այլն) ազգաբնակչության մեծ մասին պարտադրում է սպասարկել իշխող փոքրամասնության շահերը և ապահովել նրա բարեկեցությունն ու բարգավաճումը: Իրականացվում է բիզնես-ընտրանու և բյուրոկրատիայի միջին և բարձր օղակների սերտաճում: Նոմենկլատուրային բյուրոկրատիան և նրան սերտաճած բիզնես ընտրանին դառնում են սոցիալ-տնտեսական օտարման և անումիայի հիմնական պատճառ: Օրավուր աճող գործազրկության հետևանքով հասարակության անապահով խավերի համար կյանքը վերածվում է գոյատևման: Մարդաբանական առումով սա խիստ բացասական հետևանք է ունենում, քանի որ այս պայմաններում անհատն այլևս ոչ թե սեփական կյանքի կառուցարկման իրական հեղինակն է, այլ իշխող փոքրամասնության կողմից սահմանված խաղի կանոնների պարտադրյալ դերակատարը: Նյութականն ավելի է կարեվորվում, քան հոգևորը, ժամանակը սեղմվելով դառնում է միայն ներկա, որն այլևս ոչ անցյալով է ծանրաբեռնված, ոչ ապագայով՝ հղի:

¹¹ Моисеев Н. Н. Универсум. Информация. Общество. М., 2001, с. 112-113.

Այսպիսի հասարակությունը բնութագրվում է մշակութային ավանդական արժեքների նկատմամբ ոչ նրբանկատ, հաճախ քամահրական վերաբերմունքով, վարքի ընդհանուր կարծրատիպերի արմատավորմամբ, կյանքի ընդհանուր մշտակադապարների տարածմամբ (հատկապես քաղաքային միջավայրում) և միասնականացմամբ (սնունդ, հանդերձանք, երաժշտություն, կենցաղ և այլն): Չանգվածային սպառման գվարճալի, հաճախ իմաստագուրկ, ցածրորակ ու պարզունակ արտադրանքը, ըստ էության, արհամարհում, նվաստացնում է համակեցության փորձարկված նորմերն ու արժեքները, մշակույթը կորցնում է իր սակրալ չափումը, ամեն ինչ դառնում է գործնական ու շահադիտական, կյանքի իմաստի և մետաֆիզիկական խնդիրների նկատմամբ գործապաշտ մարդիկ դառնում են իներտ և անտարբեր: ԵՄ-ը դառնում է սոցիալականության կառուցարկման անհատացված աշխարհի առանցք, ինչը, բնականաբար, կործանելով արժեքների նկատմամբ ընդհանուր վերաբերմունքի հնարավորությունը, սահմանափակում է մարդու սոցիոմշակութային տարածությունը: Ի տարբերություն զանգվածային հասարակության նախընթաց փուլի, որտեղ մարդը դիտարկվում էր որպես սոցիալական մեզամեքենայի սոսկական պտուտակ, զանգվածային տեխնոկրատական ժամանակակից հասարակությունում նա դիտվում է որպես համակարգչային որոշակի ծրագրի (որքան հնարավոր է շուտ և շատ փող ձեռք բերելու ու այն ցուցադրաբար ծախսելու) ալգորիթմին համապատասխանող դիմագուրկ, համարակալված նանոմիավոր: Մտահոգության հիմնական առարկա է դառնում փողը: Մարդու արժեքը որոշվում է ոչ թե հոգևոր, բարոյական կամ ինտելեկտուալ հատկանիշներով, այլ փողով, տարատեսակ, երբեմն էկզոտիկ իրերի ու ապրանքների, անսովոր ծառայությունների ու քմահաճ ցանկությունների բավարարման հարաճուն քանակով: Տրամաբանական որևէ փաստարկ քսակի փաստարկի դեմ դառնում է անգոր ու խեղճ, փողը, «կորցնելով» ընդհանրական համարժեքի իր ավանդական գործառույթը, դառնում է ռացիոնալության փոխակերպումների հիմնական որոշարկիչ և սոցիալական կյանքի կառուցարկման անփոխարինելի ու «արդյունավետ» չափանիշ: Այն որպես բարձրագույն արժեք է ընկալվում ոչ միայն այն բանի համար, որ դրանով կարելի է ձեռք բերել ապրանքներ և ծառայություններ, այլև նրա համար, որ փողն ամենից առաջ դիտարկվում է որպես կենսական հաջողության աներկբա խորհրդանիշ, անհատի արժեքի խորհրդանշական ապացույց: Մարդու բնութագրման գլխավոր ցուցանիշ է հռչակվում սպառումը, այն, կենսագործունեական անհրաժեշտությունից վերածվելով մշակութային խաղի, աստիճանաբար ձեռք է բերում արժեքաբանական յուրահատուկ ենթատեքստ և դառնում սոցիալական համակե-

ցության կազմակերպման սոցիոմշակութային ծածկագիր: Հոգևոր արժեքներն աստիճանաբար կերպարանափոխվում են և դառնում ապրանքների խորհրդանիշային պատկեր, այսպես կոչված՝ «իմիջ»: Ձևավորվում է նեղ, սահմանափակ հայացքների ու ձգտումների տեր մարդկանց նոր խավ, որի համար նույնականացման գլխավոր չափանիշ է դառնում ապրանքանիշը (բրենդ): Ի տարբերություն նախորդ հասարակությունների՝ սպառվում է ոչ թե կոնկրետ առարկան (ֆիզիկական իմաստով), այլ առարկաների միջև եղած հարաբերությունների գաղափարը. սպառումը հանդես է գալիս որպես «նշանների մանիպուլյացիայի համակարգված ակտ, որը առարկաների տարբերությունների միջոցով որոշում է ենթակայի սոցիալական կարգավիճակը»¹²: Մարդիկ, հրաժարվելով «մեծ ինքնություններից», միմյանցից սկսում են տարբերվել ոչ թե ըստ ռասայի, ազգության, սեռի կամ դասակարգի, այլ ըստ այն առարկաների ու ծառայությունների, որոնք նրանք սպառում են. ոչ այնքան փողի քանակն է որոշում անձի սոցիալական կարգավիճակն ու արժեքը (համարժեքության տնտեսական տրամաբանություն), որքան տարբերության տրամաբանությանը համապատասխանող՝ նվիրաբերված, բարեգործական նպատակներով հատկացված, խաղատներում տանուլ տրված կամ պարզապես քամուն տրված փողի քանակը: Այդ իսկ պատճառով որևէ «ապրանքի գնումը դառնում է ոչ միայն տնտեսական, այլև տրանստնտեսական ակտ, քանի որ դրանով ընդգծվում է մարդկանց միջև եղած արժեքանշանային տարբերությունը»¹³, ըստ էության՝ անձի սոցիալական կարգավիճակը:

Բայց, ինչպես հայտնի է, նախանձի աղբյուր փողի ու իրերի քանակը, իսկ հետարդիական հասարակությունում՝ դրանց միջև եղած հարաբերությունների գաղափարը սովորաբար մարդկանց ոչ թե միավորում, այլ գատում, տարանջատում են: Ուստի պատահական չէ, որ այս ամենի հետևանքով մարդիկ հայտնվում են համապարփակ օտարման ամայության մեջ: Ձևավորվում է մարդաբանական առումով աղետալի մի միջավայր, որտեղ իր ամբողջականությունը կորցրած, «վերամարմնավորված», «մտազար» մարդը վայելում է չարորակ անհատապաշտության հաճոյաշատ թմբիրը¹⁴: Միասնականացնող հոգևորը ստորադասվում է տարանջատող նյութականին, անդադար վազքն անձնական ունեցվածքի ու հարմարավետության հետևից մարդկանց դարձնում է իմաստավորված, հոգևոր առումով հագեցած կյանքի, ակտիվ քաղաքական գործունեության անընդունակ, օրավուր աճող սպառողական հավակնություններին գերի՝ նյութապաշտ և օտարված քաղ-

¹² **Бодрийяр Ж.** К критике политической экономии знака. М., 2007, с. 21.

¹³ Նույն տեղում, էջ 145-155:

¹⁴ **St u Делез Ж., Гваттари Ф.** АНТИ-ЭДИП. Капитализм и шизофрения. Екатеринбург, 2007, էջ 441:

քենիներ: Սեփական ինքնությանը համահունչ արժեքներով ու սկզբունքներով ապրելու պակասը փոխհատուցվում է նյութական բարիքներով, հատկապես սպառման հեղինակային առարկաներով¹⁵: Ի տարբերություն մարդկային համակեցության նախընթաց փուլերի, երբ իդեալը դիտվում էր որպես մարդու կամ հասարակության գործապաշտ կարիքների հետ կապ չունեցող, ոչ կենսաբանական բնույթի, անսահմանափակ ոգեղեն ներունակության ծավալմանն ուղղված՝ վեհ ու ազնիվ նպատակադրություն, սպառման, զվարճալիքների և գայթակղության ժամանակակից հասարակությունը մարդկությանը պարտադրում է մարդու կեղծ տեսլական. հաջողակ ու ինքնաբավ է այն մարդը, որի անձն ու գործունեությունը (հանրային թե՛ ինտիմ կյանքը) ամենից շատ է լուսաբանվում ու քննարկվում, որը մյուսներից անհամեմատ ավելի է սպառում, վայելում ու զվարճանում: Մարդն սկսում է իր վարքագիծը կառուցել՝ ելնելով հասարակության շահերի նկատմամբ իր շահերի գերակայությունից, ինչը խթանում է եսասիրության և ծայրահեղ անհատապաշտության անարգել տարածմանը: Ազնվությունը, օրինավորությունը, արժանապատվությունը, ինչով ոչ վաղ անցյալում հպարտանում էին, որպես անօգտակար բեռ նետվում են հասարակական աղբանոց: Դրանց փոխարինում են եսամետ օգտապաշտությունը, առօրեական ցինիզմը և ցանկացած գնով ինքնահաստատվելու անհագուրդ մարմաջը: Միջակությունը, գոեհկությունը, անգամ անբարոյականությունը որևէ կերպ չեն նսեմացնում մարդուն, եթե նա մոտեցել է զանգվածային հասարակության սպառող-վայելող հեղոնիստի ցանկալի «իդեալին»: Ինչքային չափանիշներից ելնելով՝ ժամանակակից հասարակությունը հստակորեն բաժանվում է սոցիալական շերտերի և ենթաշերտերի, որոնց միջև անընդհատ խորացող տարբերությունների պատճառով էկզիստենցիալ հաղորդակցման հավանականությունը նվազում է: Հասարակության վերին շերտերն իրենց կյանքն անցկացնում են «փառասիրության պերճաշուք տոնավաճառում», մինչդեռ ստորին շերտերը կքում են գոյատևման ամենօրյա հոգսերի օրավուր ծանրացող լծի տակ: Հոգևորի բացակայությունը խոչընդոտում է էկզիստենցիալ հաղորդակցման հաստատմանը, միայնությունը դառնում է գերիշխող նորմ, ավելին՝ շատերը մակերեսային և հոգեբանորեն վնասակար շփումներից խուսափելու համար ընտրում են մեկուսացման էսկապիստական ուղին: Միասնականացնող ոգեղենի բացակայությունը կյանքի կազմակերպման սոցիոմշակութային այնպիսի միջավայր է ստեղծում, որտեղ հոգեպես հարուստ, անկրկնելի անհատականությունների գոյությունը չի քաջալերվում: Մրտացավ ու պատասխանատու քաղաքացուն փոխարինում է Homo consummatus-ը՝

¹⁵ Sté u **Фромм Э.** Величие и ограниченность теории Фрейда. М., 2000, էջ 293-309:

սպառող մարդը, որի միակ «պարտքը» արարողակարգային նշանակություն ձեռք բերած երևույթի շոփինգի և հաճելի ու անհոգ կյանքի կազմակերպումն է: Հայացքը մշտապես դեպի էկրանն ուղղած այս մարդու համար աշխարհը ոչ թե ինքնորոնման և ներհայեցողության, այլ ընդամենը առք ու վաճառքի օբյեկտ է, ուստի պատահական չէ, որ սոցիալական կյանքի հիմնական դերակատար դարձած սպառողն աշխարհն ընկալում է որպես տարատեսակ ապրանքների ու ծառայությունների մի մեծ շտեմարան, որտեղից կարելի է ձեռք բերել ամենատարբեր, բայց անպայմանորեն հետաքրքրական ու գայթակղիչ իրեր ու առարկաներ: Զանգվածային լրատվության բոլոր միջոցները, ամենահաս էկրանը մարդուն անընդմեջ դրդում են միայն մի բանի՝ ակտիվ ու շատ սպառման, մեծ ԼՈԳՈՍԻՆ փոխարինում է կյանքի մշտական ընթացակից դարձած ԼՈԳՈՏԻՊԸ (Ժ. Բոդրիյար): Արժեքների աստիճանակարգը փոխարինվում է լոգոտիպերի շուկայով, որն իր անսասան օրենքն ունի. պահանջարկ է վայելում այն ամենը, ինչը գրավիչ է: Իսկ վերջինս պայմանավորված է «գնորդի» բարոյական վիճակով. որքան ցածր է բարոյականությունը, այնքան ավելի շատ են տարածվում ամենաեղկելի գաղափարներն ու բարքերը: Քաղաքացու փոխարինումը զուտ սպառողով ոչ այլ ինչ է, քան իրական մարդաբանական աղետ, քանի որ մարդը սոցիալապես պատասխանատու սուբյեկտից աստիճանաբար վերածվում է մանիպուլյացիայի սուկական օբյեկտի: Եթե աշխարհի հետ բազմաթիվ հուզական թելերով, հոգեբանական ամուր կապերով ու հարաբերություններով կապված քաղաքացին՝ որպես համապարտ պատասխանատվության իրական հանձնառու, իր էկզիստենցիալ պահանջումների բավարարման համար ձգտում էր հազեցված, մարդկային լիարժեք շփումների, ապա սպառողը, դրսևորելով ծայրահեղ նարցիսիզմ, նախընտրում է հարաբերվել ինքն իր կամ անշունչ առարկաների հետ: Նա ստեղծում է իր աշխարհը և սիրում է ոչ թե իրական աշխարհը, այլ ինքն իրեն՝ այդ աշխարհում (մի թե սելֆիամոլությունը սրա վկայությունը չէ), համասոցիալական բոլոր խնդիրները նրա համար դառնում են օտար ու խորթ, հասարակությունն իր հոգսերով ու տագնապներով բոլորովին չի հետաքրքրում նրան: Homo consummatus-ի համար ոգեշնչման ու հիացմունքի աղբյուր են ոչ թե կենդանի բնությունը, գաղափարները կամ իդեալները, այլ նորագույն տեխնոլոգիաներով արհեստական տարատեսակ նյութերից պատրաստված փայլփլուն իրերն ու առարկաները, մեքենաներն ու սարքավորումները: Հետարդիական մշակույթի մեծ տեսաբան Ժ. Բոդրիյարի կարծիքով՝ ժամանակակից մարդն իր առօրյա կյանքում իրերն ու առարկաները ստորաբաժանում է երեք խմբի. ա) ֆունկցիոնալ իրեր (սպառողական բարիքներ), բ) ոչ ֆունկցիոնալ իրեր (անտիկվարիատ,

զեղարվեստական հավաքածուներ) և գ) մետաֆունկցիոնալ իրեր (խաղալիքներ, ռոբոտներ): Նոր սերունդը նախընտրում է վերջինը: Ռեալի և ռացիոնալի հոգևարքն ազդարարում է սիմուլյացիայի դարաշրջանի սկիզբը¹⁶: Ժամանակակից նարցիսիստն ավելի շատ ապավինում է արհեստականին, քան բնականին, արհեստական տարատեսակ խթանիչների օգնությամբ նա փորձում է իր կյանքը դարձնել ավելի հետաքրքիր ու բազմազան: Սակայն նարցիսիզմը որպես հոգեբանական դիրքորոշում բավականին վտանգավոր երևույթ է, քանի որ, ինչպես կարծում են հոգեբանները, առանձին դեպքերում այն ենթակային դրդում է բոլոր մարդկանց ոչնչացնելու ցանկության: «Եթե ինձնից բացի ոչ ոք գոյություն չունի,- նկատում է Է. Ֆրոմը,- ապա մյուսներից վախենալու, նրանց հետ հարաբերությունների մեջ մտնելու հարկ չկա: Կործանելով աշխարհը՝ ես փրկվում եմ ոչնչացվելու սպառնալիքից»¹⁷: Հաջողության հասնելու ժամանակակից միամտասևեռ նարցիսիստին նա համարում էր հիվանդ հասարակության հիվանդ ներկայացուցիչ:

Այսօր զանգվածային լրատվամիջոցներում և գիտական ու փիլիսոփայական շրջանակներում մոդայիկ են «հումանիզմ», «նոր հումանիզմ», «տրանսհումանիզմ»* հասկացությունների մասին քննարկումները: Սակայն, ինչպես նկատում է Ռ. Գենոնը, հումանիզմ ասողը, երբ ամեն ինչ զուտ մարմնականին հանգեցնելու հավակնություն է դրսևորում, բացառում է այն ամենը, ինչ վերաբերում է մետաֆիզիկականին, անդրանցականին, այսինքն՝ մարդու մեջ ամենամարդկայինին¹⁸: Հումանիզմն այս իմաստով ընկալողների համար մարմինը գոյաբանական էությունից աստիճանաբար վերածվում է մանիպուլյացիայի օբյեկտի, ճանաչողական կարողություններից և աշխարհի վերափոխման սուբստրատից փոխակերպվում է հոգատարության, սիրո և սիմվոլիկ պրակտիկաների առարկայի, սոցիալական սիմվոլիզմի քմահաճույքներին զոհաբերելի փորձադաշտի կամ գովազդային վահանակի (բողիքիլից, դոպինգ, պիրսինգ, սիլիկոնոպլաստիկա, դաջվածք, սեռափոխություն և այլն): Մարմինը, վերածվելով տարատեսակ «հիգիենիկ ռեպլիկների» միջոցով իրականացվող սցենարի, դառնում է «բթացնող հոգատարության օբյեկտ» (Բողրիյար), ավելի ճիշտ՝ պաշտամունքի առարկա, անձի ազատության և պատասխանատվության սահմաններն

¹⁶ Տե՛ս **Бодрийяр Ж.** Симулякры и симуляции. М., 2015, էջ 85-103:

¹⁷ **Фромм Э.** Анатомия человеческой деструктивности. М., 1998, с. 307.

* Տրանսհումանիզմ (լատ. trans-միջոցով, հանուն և homo-մարդ) – մարդու մտավոր և ֆիզիկական հնարավորությունների բարելավումն ու կատարելագործումը քաջալերող փիլիսոփայական հայեցակարգ և միջազգային շարժում, որի նպատակը մարդկային գոյության անցանկալի ընթացակիցների (ցավ, տառապանք, հիվանդություն, անզան մահ) վերացումն է:

¹⁸ Տե՛ս **Генон Р.** Избранные сочинения. Царство количества и знамения времени. Очерки об индуизме: Эзотеризм Данте. М., 2003, էջ 207:

ամփոփվում են անհատի հոգետմաստիկ ամբողջականության մարմնական շրջանակներում, մարդակենտրոն մշակույթը վերածվում է մարմնակենտրոն մշակույթի: Օգտագործելով Ա. Թոյնբիի «Պատմության ըմբռնումը» հիմնարար աշխատության էջերում բազմիցս գործածված արտահայտությունը՝ իրավամբ կարելի է ասել, որ հաղթանակում է «կռապաշտությունն իր առավել արատավոր ձևով՝ մարդու ինքնաներկրպագությամբ»: Միակ մտահոգությունն այլևս առողջությունը, սեքսուալությունը և բարետեսությունը ամեն գնով ապահովելն է: Ավանդական հասարակությունում մարմինը հոգու փոխաբերությունն էր, արդյունաբերականում՝ սեռի, ժամանակակից հետադարձական հասարակությունում այն որևէ փոխաբերություն չի ներկայացնում, ուստի անիմաստ և անպարկեշտ է հոգու և հոգևորի մասին խոսելը: Զգայական հաճույքներ և սուր զգացողություններ պարզևոր զբաղմունքն ավելի կարևոր է, քան վերացականի մասին խրթին դատողությունները: Ինչ վերաբերում է հոգուն, վեհ ապրումներին, հոգևոր և ինտելեկտուալ հետաքրքրություններին, ապա դրանք այլևս պահանջարկված չեն: Ուստի պատահական չէ, որ սևեռուն մտահոգության առարկա է դառնում հետևյալ խնդիրը. եթե մարդու բնությունը և օրգանական մարմինը փրկելն անհնար է, ապա անհրաժեշտ է ստեղծել գիտակցության արհեստական կրիչ: Գիտության և կենսատեխնոլոգիաների բուռն զարգացումը հանգեցնում է կլոնավորման, այսինքն՝ նախապես առաջադրված ծրագրով արհեստական պայմաններում մարդու բեղմնավորման ու աճեցման, մարդաբանական առնչությամբ սկզբունքորեն նոր ու աննախադեպ հիմնախնդրին: Ինքնին հասկանալի է, որ վաղօրոք առաջադրված հատկություններով, «պատվերով» կառուցարկված մարդը սոցիոմշակութային և հոգևոր իմաստով որբ կլինի: Գենային ինժեներիայի տարատեսակ աշխատակարգերի աննախադեպ ու արագ զարգացման շնորհիվ սեփական մարմինն անընդհատ կատարելագործելու ոչ միշտ կշռադատված ցանկությունների բավարարման ձգտմամբ ժամանակակից մարդը կարող է հայտնվել իր նախաստեղծ բնության կորստյան իրական սպառնալիքի առջև, քանի որ այդ դեպքում կարող է վտանգվել մարդու՝ որպես անկրկնելի ցեղային տեսակի գոյությունն ու էկզիստենցիալ ամբողջականությունը: «Մեր օրերում իրականացվող գենետիկական հեղափոխության հետևանքով, նկատում է Ժ. Բորրիյարը, մարդը հայտնվում է հետևյալ երկրնորսանքի առջև. ո՞վ էմ ես, մա՞րդ, թե՞ վիրտուալ կլոն: Մեքսուալ հեղափոխությունը, ազատագրելով ցանկության բոլոր վիրտուալ տեսանկյունները, խնդրահարույց է դարձնում հետևյալ հարցադրումը. ո՞վ էմ ես, տղամա՞րդ, թե՞ կին... իրապես անլուծելի խնդիր: Ցանկացած հեղափոխության հաջորդում են խառնաշփոթը, տագնապն ու անորոշությունը:

Այսպիսին է հեղափոխության պարադոքսալ արդյունքը»¹⁹: Գինարբուքին հաջորդում է դիմակահանդեսը, այսուհետ կարևորվում է այն (հանդերձանք, գովազդ, ապրանքանիշ և այլն), ինչն այս կամ այն չափով էրոտիկ նրբերանգ է պարունակում: Սոցիալական կյանքը դառնում է սիմուլյատիվ, քառսը և տրանսսեքսուալ ամենաթողությունը քայքայում են բարոյական ավանդական առաքինությունները:

Մարդու կլոնավորման և տրանսհումանիստական «կատարելագործման» դեռևս խորությամբ ու համակողմանիորեն չուսումնասիրված վտանգավոր փորձարկումները նրան զրկում են տառապանքի՝ որպես մարդու և սոցիալական լիաթոք կյանքի լինելիության դրամատիկ, բայց և շատ մարդկային առկայությունից: Մինչդեռ տառապանքը, ցավի և արժեքախմաստային ճգնաժամի դրսևորման բացասական հատկանիշներից գատ, մարդկային կյանքում ունի նաև դրական նշանակություն: Ոչ ոք չի ասել, որ տառապանքը մարդուն չի կարող ազնվացնել (Գյոթե): «Արդարացված» համբերությունը բարոյական ձեռքբերում է, այդպիսի անխուսափելի տառապանքն իմաստ ունի: Մարդը պետք է ձերբազատվի կույր ճակատագրի, նախախնամության անխուսափելիության առջև զինաթափվելու գայթակղությունից: Տառապանքն առաջացնում է ստեղծագործ, արմատապես վերափոխիչ հոգևոր լարվածություն, որը հուզական մակարդակում մարդուն օգնում է գիտակցելու այն, ինչը գոյության իրավունք չունի: Ինչ չափով մարդն իրեն նույնացնում է գոյություն ունեցող իրերի վիճակի հետ, այդքանով էլ նա վերացնում է այդ վիճակից իր հեռացածության աստիճանը: Իրացնելով տառապանքի մեջ ամփոփված իմաստը՝ մարդն իրացնում է ամենամարդկայինը մարդու մեջ: Նա աճում, հասունանում և ինքն իրենից վեր է բարձրանում: Տառապանքն իմաստավորվում է այն ժամանակ, երբ նպաստում է մարդու ինքնակատարելագործմանը: Տառապանքի նպատակը, իրավացիորեն նկատում է լոգոթերապիայի հիմնադիր Վ. Ֆրանկը, մարդուն ապատիայից, հոգևոր կարծրացումից փրկելն է, տառապանքի գոյությունը վկայում է մարդու կենսունակության մասին: Ցավը և տառապանքը, ինչպես ճակատագիրն ու մահը, կյանքի կարևոր բաղադրատարրերն են, ուստի դրանցից և ոչ մեկը հնարավոր չէ կյանքից կտրել՝ չկործանելով նրա էկզիստենցիալ ամբողջականությունն ու իմաստը: Տառապելու ընդունակ մարդը փաստում է, որ չի հանձնվել, հոգևոր իմաստով ողջ է ու պատրաստ պայքարի²⁰:

Աշխարհի նորոգությունը կարո՞ղ է արդյոք կատարվել առանց հոգևոր պայքարի, առանց սխրանքի, առանց հավերժական համամարդկային բարոյական արժեքներին դիմելու: 20-րդ դարի 70-ական թվականներից մինչև 21-րդ դարասկիզբը սոցիոմշակութային իրակա-նության տարբեր ոլորտներում փոփոխությունների քանակը հավա-

¹⁹ Бодрийяр Ж. Прозрачность зла. М., 2000, с. 38-39.

²⁰ Ste u Франкл В. Человек в поисках смысла. М., 1990, էջ 226-228:

սարվել է քաղաքակրթության ողջ պատմության ընթացքում տեղի ունեցած փոփոխությունների քանակին²¹: Այսօր մարդկությունը կանգնած է աննախադեպ և որակապես նոր գիտական ու տեխնոլոգիական թռիչքի առջև: Պետք է հուսալ, որ այդ թռիչքը կնշանավորվի ոչ թե մարդաբանական ճգնաժամի հետագա խորացմամբ, որի հետևանքով մարդը ստիպված կլինի իր տեղը զիջել գուցե գործառությանն առումով ավելի կատարյալ, բայց հոգևոր առումով թերատ հետմարդուն, ինչ-որ կենսակիրքեռնետիկական արարածի, այլ նոր ուղի կհարթի դեպի հոգևոր առումով անսահման ինքնակատարելագործման ընդունակ, ավանդույթի Ուզին գնահատող և պահպանող, ավելի ոգեղեն, ամբողջական ու ինքնաբավ մարդու համար: Մարդկությունը հայտնվել է այնպիսի իրավիճակում, երբ ընտրությունն անհրաժեշտ է, հետևանքը՝ անխուսափելի: Այսօրվա սխալը կարող է լինել անուղղելի, այսօրվա մեղքը՝ մահացու: Ուստի ժամանակակից գիտության և տեխնոլոգիաների անկասելի թվացող շարունակական առաջընթացն այսուհետ պետք է իրականացվի մարդու՝ որպես անկրկնելի ցեղային տեսակի պահպանմանը նպատակամղված սոցիալական, իրավական և բարոյագիտական նոր նորմերի ստեղծմամբ, որոնց միջոցով պետք է վերահսկել, իսկ հարկ եղած դեպքում՝ սահմանափակել մարդու սրբության-սրբոց բնությունն անհարկի արհեստական ներխուժման՝ սոցիոմշակութային իմաստով վտանգավոր փորձարկումներից, ըստ էության՝ փրկել **Մարդուն՝ մարդուց**:

Մարդու ընտրությունը միշտ ունի վախճանաբանական հեռանկար, քանզի մարդկային պատմության ընթացքը և վախճանը կախված են այն բանից, թե նա ո՞ր ճանապարհով կընթանա՝ կյանքի, թե մահվան: Քաղաքակրթությունն աստիճանաբար մոտենում է գայթակղություններով լեցուն, սակայն խիստ վտանգավոր մի սահմանագծի, որից անդին չվերահսկվող ուժերի ազդեցությունը կարող է ճակատագրական լինել մարդու՝ որպես անկրկնելի կենսասոցիալական տեսակի համար: Ու քանի որ «մարդկային կեցությունն առաջին հերթին համագոյակցության կամք է» (Օրտեգա-ի-Գասսետ), ապա վտանգված գոյությունը փրկելու համար պահն է սթափվելու: «Ազատության հասկացությունը, - նկատում է Մոսկվայի և համայն Ռուսիո պատրիարք Կիրիլ Ա-ն,- սահմանում է այն պայմանական տարածքը, որը գտնվում է մարդու իրավասության տակ, ոչ մի կողմնակի ուժ՝ ո՛չ չար, ո՛չ բարի, չի կարող այդ տարածքը մտնել՝ առանց մարդու թույլտվության: Միայն մարդուց է կախված, թե նա ում թույլ կտա մուտք գործել իր ազատության այդ գոտին, ում թույլ կտա գործել, իսկ ավելի ճիշտ՝ համագործակցել իր հետ, Աստծուն, թե սաստանային»²²: Մեր խորին համոզմամբ, հա-

²¹ St' u Капица С. П. Сколько людей жило, живет и будет жить на Земле. М., 1999, էջ 239:

²² Կիրիլ Պատրիարք, Ազատություն և պատասխանատվություն, Ս. Էջմիածին, 2009, էջ 91:

մընդհանուր բարեկեցության տրանսհումանիստական հասարակարգի կառուցումը մարդկությանը երբեք երջանկություն չի բերի, եթե այդպիսի բարեկեցության որոնումներն իրականացվեն մարդու հոգևոր պահանջումներին ու ոգեղեն ակունքներին և համակարգապահական ավանդույթների ընդհանուր համատեքստից դուրս:

Բանալի բառեր – *համաշխարհայնացում, տեխնոկրատական հասարակություն, մարդաբանական ճգնաժամ, հետմարդ, տրանսֆորմատիվ մարդաբանություն, սպառող մարդ, մարմնակենտրոն մշակույթ, տրանսհումանիզմ, հոգևոր, ավանդույթ*

ГАГИК СОГОМОНЯН – Особенности проявления современного антропологического кризиса. – В современном обществе институционализированного недоверия антропологический кризис возникает по трём причинам: 1) трансформация в связи с интенсивным развитием техногенной среды самой природы человека, системы его физических и психических качеств, что ведёт к вытеснению всего естественного в нём искусственным; 2) размывание, ослабление и даже исчезновение тех социальных условий, которые всегда были привычными для человека в условиях традиционного общества и составляли мир его существования; 3) глубокие изменения внутреннего мира человека, его ценностных, смысловых ориентаций в связи с повсеместным распространением в обществе рыночных, потребительских начал.

В статье анализируется проблема вызовов, вставшая перед человечеством в результате технического прогресса, и делается следующий вывод: построение трансгуманистического общественного строя всеобщего благосостояния никогда не принесёт человечеству счастья, если поиски такого благосостояния будут вестись вне контекста системосохраняющих традиций и духовных потребностей человека.

Ключевые слова: *глобализация, технократическое общество, антропологический кризис, постчеловек, трансформативная антропология, человек потребляющий, телоцентрическая культура, трансгуманизм, традиция*

GAGIK SOGHOMONYAN – The Peculiarities of Modern Anthropological Crisis. – In today's society of institutionalized mistrust, anthropological crisis arises from three reasons: 1) the transformation of the nature of man, of his physical and mental qualities in connection with the intensive development of the man-made environment, leading to the displacement of all natural in the human by the artificial; 2) the erosion, the weakening and even the disappearance of those social conditions of life that have always been customary for a man in a "traditional" society and constituted a world of its existence; 3) the profound changes of the inner world of man, his values, life orientations due to the omnipresence of the market, the consumer onsets in the life of the society.

In analyzing the problem of challenges, which descended upon mankind as a result of technological progress, the author concludes that the construction of the transhumanist social welfare system will never bring happiness to humanity if the search for such welfare will be conducted outside of the system-preserving traditions and spiritual needs of man.

Key words: *globalization, technocratic society, anthropological crisis, post-human, transformative anthropology, human consumption, bodycentric culture, transhumanism, spiritual, tradition*